

Ma éjszaka láttam őt

Amikor ma reggel nyolc körül megjöttem a Luitpold parkban tett sétámról, ha egyáltalán sétának lehet nevezni az én sántikálásomat, furcsa levél várt a postaládámban, és visszatérített abba az időbe, amikor a hegyvidéki szlovén tartományban teljesítettem szolgálatot. Egy számomra teljesen ismeretlen ember, bizonyos Franc Gorisek érdeklődött, tudok-e valamit a háború alatt eltűnt házaspárról, Veronika és Leo Zarnikról.

Rossz kedvem lett ennek olvasván. Ugyan mit tudhatnék? Két éve már, hogy a házaspárt utoljára láttam, és én mondjam meg, hová tűntek, mi történhetett velük?

Feleségem a munkahelyén volt, a fiam ki tudja, hol, én meg szokás szerint egyedül az üres délelőtti lakásban, egy korán őszülő ember, aki nem jó már semmire. Kivéve hogy tejet hozzon meg kenyeret, majd sétálni menjen a Luitpold parkba, visszajöjjön a Brunnerstrassén, és elnézegesse a szorgoskodókat, akik lerombolt otthonaikat hozzák helyre. Aztán nekilát az egyetlen hasznos műveletnek, amire még képes: az ebéd főzésnek ugyanis.

Ez a délelőtt más volt, kezemben tartottam a levelet, amelynek láttán különös izgatottság fogott el. Őrizkedem tőle, mi, a háború túlélői őrizkedünk ezektől az emlékektől. Abból az időből minden szép eseményhez társul valami szörnyűség, jobb, ha nem jön elő semmi, sem szép, sem szörnyű, a sántikáló séta, az újságolvasás, az ebéd főzés untilg elég. És a fiatalok iránti csodálat, a legtöbbjük nő, akik hosszú láncban adogatják a téglát egymásnak. A történetek romokból sarjadnak, az élet feltámad, megy tovább, ami történt, megtörtént, amit betemettek a bombák meg a belövések, az be van temetve.

To noč sem jo videl. Modrijan, Ljubljana, 2010. Magyarul a L'Harmattan Kiadó gondozásában fog megjelenni.

Habár a városra még pár hónapja is bombák hullottak, ez már a múlté, és mind, akik ebben a szerencsétlen háborúban részt vettünk, holnap már a múlt emberei leszünk. Én már ma is az vagyok, ezért nem akarok emlékezni. A múltat és az én emlékeimet befedi a feledés fátyla. A hajam őszül, pedig öt éve ennek még nyoma sem volt. És ha a tükörbe nézek, tudom: az élet a másik oldalra pártolt, ahol ott az összes halott bajtársam, aki elesett az ukrainai mocsarakban és Szlovénia sáros erdei útjain, amelyeken a rejtékhelyekről csapódtak be a partizánok lövései, szétzúzták az autók ablakát és az emberek arcát meg Lombardia síkságain, negyvenöt tavaszán, visszavonulóban az Alpok felé.

Akkor kaszált és aratott a halál, majd elment, hogy máshol álljon lesbe. Akkor mégsem éreztem úgy, mint most, amikor tudom, hogy a halál énbennem van, a testemben, amely sántikál ide-oda a lakásban, vagy a reggeli sétán. A parkban kora reggel énekelnek a madarak, és amikor hazaérek, már zümmögnek az augusztusi rovarok, az utcán fiatalok szorgos kezei rakják össze a téglákat és a gerendákat, ablakokat és ajtókat építenek be, nevetést, biztató kiáltásokat is hallani.

Mindenütt élet sarjad, belém viszont beköltözött a halál, túl sok haldoklót láttam ahhoz, hogy most örülni tudnék ennek a nyárnak, amikor minden újrakezdődik, az emberhalál patkány módjára befészkelte magát a gondolataimba, mihaszna, ha nem akarok emlékezni a háborúra, a Wehrmachtnál töltött átkozott évekre, semmire. Felébreszt éjnek évadján, és tudtomra adja, hogy minden lélegzet, minden sántikálás a fürdőszobáig meg vissza az ágyig csak annak ürességébe vezető út. Nem ismertem a halált, amikor messzi országokban ott volt a közvetlen közelemben, ma ott van a lehullt levelekben a reggeli sétán, a porázon vonszolt öreg kutya szemében.

Veronika, aki után a levélben érdeklődnek, egy, az úton elgázolt béka fölé hajolt, nézzék ezt a szemet... mondta egy reggel Podgorskón, a halastó mellett: maga folyton a halál és az élet között él. Hallottuk a lova nyerítését az istállóból, épp kelt a nap, társaságban töltött hosszú, vidám éjszaka volt mögöttünk, ő meg a hirtelen felismerésre, hogy az élet mulandó, olyan volt, mint a gyermek, aki elcsodálkozik mindenben, ami körülötte történik, a katonákon, az egyenruhákon, a gyilkoláson, az elgázolt békán. Két éve próbálok elfelejteni az egészet, őt is, habár sokáig kísértett alakja abból a reggelből, Veronika jelenléte, hangja, sportos lépései, nyugodt, szinte mozdulatlan pillantása a hajnali napsugarakban.

A levél azonban itt volt ezen az augusztusi reggelen, választ követelt, nem kívánt izgalommal öntött el. Szemem előtt megelevenedett a napsütötte zöld tájék a hegyek alján, a tágas, termékeny földek, a fehér út és mi

hárman az autóban, utánunk a porfelhővel. Az a vasárnap délután volt ez, már szinte estefelé, amikor elgázoltuk a békát.

Negyvenkettő augusztusa, talán szeptember eleje. Meleg vasárnap délután hajtottunk a várkastélyuk felé, Leo vezetett, mellette ült Veronika, én utaztam a hátsó ülésen. Kranjban vettek fel, Ljubljánából jövet. Azon a vasárnapon nem volt kocsim, felhívtam Leót, csak értesíteni akartam, hogy nem jöhetnek a vacsorára, mert nincs mivel. Veronika jelentkezett: semmiség, mondta, mi majd felvesszük, és együtt megyünk fel. Zongoraművész jön hozzánk, Beethovent fogunk hallgatni. Némileg tévováztam, mert tudtam, hogy a parasztok rossz néven veszik, ha német tisztet fuvaroznak. Egy éve még elég szépen fogadtak bennünket, most viszont görbe szemmel néztek ránk, a hatóságunk nem működött a legokosabban, meg a háború kimentele is bizonytalanná vált. Rossz hírek jöttek Oroszországból, Afrikából.

Leo megértette volna, Veronika azonban a holdon élt, a politika nem érdekelt, a háború messze volt valahol Oroszországban, mi többé-kevésbé ideiglenesen tartózkodtunk az országukban vagy véletlen folytán – ezt mondják háborús menetrendnek; ha majd az egésznek vége lesz, képeslapot küldünk egymásnak. Mondtam, hogy visszafelé sem lesz fuvarom, és ott kell lennem a reggeli viziten. Apróság, mondta Veronika, megalszik nálunk, és reggel visszavisszük a betegeihez.

Neki időnként nem lehetett ellentmondani. Nem tudom, miért gondoltam akkor erre az útra, már negyvennégyben, amikor Olaszországban megtudtam, hogy eltűntek Podgorskórol, ő és a férje. Csak a béka miatt?

Most újra élénken felidéződött az az utazás, a motor egyenletes zúgása, a kellemes alkony hosszú árnyékai.

A nyugodt autózás közben Veronika hirtelen felkiáltott, odanézz, egy béka. S egy pillanat múlva elgázoltuk. Megállította az autót. Leo lefékezett, Veronika kiszállt, a férje rámnézett a válla felett: ez ő. Néha kissé furcsa. Veronika visszament az úton és leguggolt az elgázolt békához. Egy darabig vártunk, aztán kiszálltunk mi is, rágyújtottunk, és odamentünk. Úgy látszott, mindjárt sírva fakad. Szegényke. Átment rajta a kerék.

Bár meg volt rendülve, a parányi test anatómiája izgatta, aki azt akarta, hogy mi is megértsük, ami történt. Nézd, mondta Leónak, ezek itt a belei. A gyomra meg a hólyagja szétpattant szegénykének. De itt, a kis combján láthatóak az izmai, amelyekkel el szokott rugaszkodni.

Leo vállat vont, Veronika felállt. Hajolj le, hát nem látod?

Leo türelmesen odahajolt, hogy a kedvére tegyen. Nézd, suttogeta, ez a szem néz, még egészen eleven. Aztán felém fordult: mondja, doktor, már

semmit sem tehetünk? Nem is tudtam, kérdés-e ez vagy állítás. Tréfára vettem, nem vagyok állatorvos, mire ő szúrós tekintettel végigmért, majd visszament a kocsihoz.

Egy pillanatra rosszkedvem lett. Annyi mindent láttam már, szétlőtt hasból kiömlő emberi beleket és emberi szemeket, amelyek még éltek, egy pillanat múlva pedig halottak voltak.

Mindenképpen fölöslegesnek találtam, hogy valaki egy elgázolt béka miatt csinálja a felhajtást, és meg is sértődjék, mivel a többiek nem osztják az érzéseit.

Akkor már majdnem egy éve tartózkodtam Felső-Krajnában, a megvert és szétesett Jugoszlávia alpesi részében. A vidék az első pillanattól az otthonira emlékeztetett, a hegylánkra a tavaink felett.

Azután, hogy a Dnyeper menti mocsarakban egy orosz srappel szétépte a térdszalagjaimat, egy ideig mindenféle katonakórházakban tengődtem, a kollégák összefoltoztak, majd hosszú vonatozás után hazakerültem Bajorországba, szanatóriumba. Egy hónap elteltével már jártam, még ha a háború végéig sántítottam is. A díszlépést már nem tudod kivágni a katonai parádékon, mondták a bizottságban, de járni már elég jól tudsz. Ideküldtek. Ahhoz képest, amiben Oroszországban volt részem, a Pripjaty mocsaraiban, itt viszonylag nyugodt volt a szolgálat. Kranjban, a kórházban dolgoztam, a többi orvossal laktam együtt olyanok házában, akiket kitelepítettek a Balkánra, és mindennap elmondtuk, micsoda szerencsénk van! Különösen nekem, az ukrainai mocsarakkal, a sárral, a menetelésekkel, a lövöldözéssel és a csapdákkal, az aknavetők üvöltő lövedékeivel a hátam mögött. Viszonylag békés volt az élet, beszéltek ellenállókrol és a szövetségeseink, az olaszok offenzívájáról az ország nagy déli erdőseiben.

Itt intéztek nagy támadást valamelyik állomásunk vagy járőrünk ellen, a megvert jugoszláv hadsereg tisztjei próbáltak ellenállást szervezni, mindhiába. Akkor még nem sokat lehetett tudni a bolsevik bandákról. Néha hoztak sebesültet, de főként töréseket kezeltünk, hólyagokat, ullusokat meg persze szimulánsokat, akik egy kis nyugalomra vágytak a kaszárnyai gyakorlatozás után, és ki szerették volna pihenni az alpesi völgyekben, erdő borította hegyoldalokban való járőrözés fáradalmait. Abban az időben tulajdonképpen úgy lehetett ott élni, mint Németországban, amit akkor még nem pusztítottak el a bombatámadások. A környékben sétálva mozgattam meg a térdemet, a reggeli ködökön át derengő csúcsok bajor hazámra emlékeztettek. Amikor erősebben felsütött a nap, méhek zümmögtek a virágzó földek felett, az emberek szedték a krumplit, a háború messze volt.

Veronikát ideérkezésem után hamar megismertem. Egyik vasárnap délelőtt ügyeletes voltam, amikor egy nőt hoztak be magas lázzal. Nyögött fájdalmában, már kezdett félrebeszélni. Vakbélgyulladást állapítottam meg, és elrendeltem a műtétet. Egy Jeranek nevű fiatalember volt vele, legalábbis így szólították. Megjegyeztem a nevét, mert szokatlanul hangzott, és mivel Jeranekkel később is találkoztam, amikor látogatóban jártam Podgorskón. Azért is jegyeztem meg, mert a kedves hölgy mondta meg a nevét, aki a beteget a kórházba hozta és végig a kezét fogta.

A doktor úr majd meggyógyítja, egész idő alatt biztatom, hogy ne féljen.

Jeranek is itt van, a beteg attól fél, hogy elmegy. Jeranek a vőlegénye, tette hozzá, össze fognak házasodni. Amikor a beteget kivitték a rendelőből, a hölgy kimutatott az udvarra, ott járkált az autó körül a vállas, zömök, fiatal férfi zöld kalapban. Az ott Jeranek, mondta. Jó fiú.

Ez a Jeranek a maga sofőrje?, kérdeztem.

Nem, válaszolta, én hoztam el a beteget. Ő velünk jött, mert szereti a lányt.

Maga autót vezet?, kérdeztem elképedve.

Nemcsak autót. Ha kell, repülőgépet is.

Elmondta, hogy van pilótavizsgája. Sportrepülőkhöz. Jeranek náluk szokott dolgozni. Jeraneknél jobban érdekelt a különös, elegáns hölgy, aki állítólag repülőt is tudott vezetni, amit első pillanatban, bevallom, alig akartam elhinni. És aki berlini akcentussal beszél a németet. Azt mondta, Berlinben tanult. Valami várkastélyban lakik a hegyek alján, a neve Podgorsko. Ljubljana az olasz zónában fekszik, és nem szívesen kel át azokon a szörnyű határállomásokon, amelyeken fegyveresek úgy tapogatták végig az autót, mintha csempészek volnának.

Megkérdezte, mikor jöhet a betegért. Mondtam, hogy egy hét múlva, remélem, minden rendben lesz.

Így ismertem meg az ifjú várúrnőt, rövidesen a férjét is, aki meghívott, látogassam meg őket a podgorskói kastélyban. Podgorskón, a nevét alig tudtam kimondani, megismertem az idősebb úrnőt is, Veronika mamáját, Josipina asszonyt és a serény gazdasszonyt, Jožit, aki Veronika és a család bizalmasaként több is volt gazdasszony nál, megismertem a kertészüket, a kutyájukat, a lovaikat, egy hónap múlva pedig rendszeres vendég lettem a várkastélyban. Nem az egyetlen, mert a várban rendszerint nagy társaság jött össze vállalkozókból, környékbeli előjárókból, feleségeikből, ljubljana-i művészekből és fiatal hölgyekből, Veronika barátnőiből. Német tiszték közül is, akikkel Leo jó kapcsolatokat ápolt. Kapóra jöttek különféle apró szolgálatokhoz, úti engedélyek megszerzéséhez, hogy Leo gyára zavartalanul működhessen.

Vagyis mindenféle ember menedéket talált az erdős hegyoldal aljában, a normális, civil élet érzését a nagy háború közepette. Veronika hálás volt, amiért megoperáltam azt a fiatal parasztnőt, doktor úrként mutatott be sokáig, aki meggyógyította Jeranek menyasszonyát, talán nem így mondta, talán a nő nevét említette, nem emlékszem.

Még egyszer belebotlottam Jeranekbe negyvenkettő végén, talán novemberben, már jégvirágok borították az ablakot. Leo hívott fel a rendelőben, hogy szívességet kérjen. A rendőrség lecsukta egy munkásukat, a partizánokkal való együttműködés gyanújával. Ő a tűzbe tenné érte a kezét, mert békés, lojális ember az illető, aki nem foglalkozik politikával. Valami háromszáz embert vittek be, biztosan vannak köztük ártatlanok, Jeranek bizonyosan az. Azt mondtam, nehéz ügy ez, különösen, ha a Gestapo is benne van, azzal mi sem szívesen kerültünk kapcsolatba. Ekkor átadta a telefont Veronikának. Arról a fiúról van szó, aki vele volt, amikor elhozta a kórházba ennek vakbélgyulladásos menyasszonyát. Emlékeztem, hogyne, első találkozásunkra. A menyasszony nagyon szomorú, meg van rémülve; ő, a fiú szülei, mind nagyon hálásak lesznek, ha tehetek valamit, és ő, Veronika sem fogja ezt nekem soha elfelejteni. Tétovázva tettem ígéretet, hogy megpróbálok valamit. Ha nem Veronika szól kérő, ugyanakkor visszautasíthatatlan hangján, biztosan nem teszek semmit. Telefonáltam Wallnernek, ennek a hideg embernek, akivel addig alig beszéltem. Azt felelte, személyesen intézzem. Orvosi köpenyemben hajtottam a kórházból a Gestapo székházába.

Wallnert az udvaron találtam, amint kiszálltam a kocsiból. Már ott mondtam neki, azoknak a fiataloknak egyikéről van szó, akiket a letartóztatottakkal együtt tartanak fogva, személyesen jól ismerem. Volt ebben egy kis hazugság, mert azután is, hogy Veronikával elhozták menyasszonyát a kórházba, láttam néhányszor a várban, de hogy személyesen és jól ismertem volna?

Wallner hidegen bámult, és figyelmeztetett, hogy ne avatkozzam biztonsági kérdésekbe. Már visszakozni akartam, ám elképzeltem, hogyan kerülök Veronika szeme elé. Nem lesz könnyű szomorú, talán kétségbeesett szemébe nézni. Még súlyosabb fegyvert vettem be meglehetősen kockázatos állítással. Azt mondtam, hogy a német Reich katonájaként álllok jót ezért az emberért személyesen, a tiszti becsületemmel. Ha a tiszti becsületéről van szó, mondta gúnyosan Wallner, akkor megpróbálunk valamit. Megadtam a letartóztatott adatait. Pár napon belül kiderült, hogy valóban tévedés történt, Jeranek kiszabadult.

Nem volt könnyű. Wallner veszedelmes, hideg ember volt. Amíg az udvaron álltunk, az ablakok mögül félelmetes ordítás hangzott fel, amit hosszú üvöltés követett.

Elhallgattunk, Wallner csak nézett üres, világos szemével.

Jól tudtam, mi történik, kihallgattak valakit. Az egyik letartóztatott ordított, majd a kihallgatója üvöltött dühösen. Tudtam, hogy bikacsökkel vattatnak.

Ismertem a kihallgatás következményeit, néha hoztak embereket a rendelőbe, hogy összevarrjuk, befoltozzuk és bekötözzük sebeiket.

Ha kiderülne, hogy hazudtam Wallnernek, én is a kihallgatószobában, vagyis a kínzókamrában találhattam volna magam.

Örültem tehát, hogy miután az olasz Badoglio fegyverszünetet kötött a szövetségesekkel, Wallnert Triesztbe vezényelték.

Így nem jöhetett rá, hogy Jeranek pár hónap múlva eltűnt a várból meg a falujából is. Valószínűleg beállt a partizánok közé.

Szerencse rám meg a tisztí becsületesemre nézve, talán Leo számára is, aki tűzbe tette volna a kezét azért a parasztfúért. Jeranek mentése közben nem hittem, hogy nem ártatlan emberért szavatolok. A német tisztí becsületesemmel.

Azon a napon, amikor ott filozofáltunk az elgázolt béka felett, új zongorát szállítottak a várba. Az ebédlőből egyenletes, kissé suta hangok hallatszottak, maga a művész hangolta a zongorát. Este aztán érkezni kezdtek az autók. Ajtócsapkodás hallatszott, a mi tisztjeink szálltak ki fényesre suvikszolt csizmáikban. Ilyen sokan leszünk ma vacsorára?, kérdeztem Veronikát. Kacagva mondta, hogy egyesek meghívták magukat. Unatkozna az idegen országban, mondta. Ljubljánából is jött pár vállalkozó meg néhány helybeli: falusi bírók, helyi politikai nagyságok. Nem emlékszem már, miért voltak olyan sokan azon az estén, talán Leónak volt születésnapja, vagy csak meghívta őket, mert a háború alatt is folyó üzleti ügyeihez kellett a jó kapcsolatok.

A zongoraművész, akit Vitónak szólítottak, Beethovent játszott a vacsora után. *Mondscheinsonate. Sonata quasi una fantasia.* Ültünk a félhomályban a mezeivirág-csokrok között, ezek izzottak meleg színeikkel mindenütt a helyiségben, az ablakok nyitva voltak, esti hűvösséget leheltek a közeli erdő fenyői. A művész keze táncolt a billentyűzeten; a szonáta halk és éles futamai úsztak a helyiségben, emlékszem, egészen el voltam ragadtatva. Melankolikus adagio. Ha nincsenek egyenruhák az ebédlőben, azt gondolom, hogy sehol a világon nincs háború, hogy talán az én drága Münchenemben vagyok, a Konzerthalléban, vagy egy elvarázsolt szigeten, egy idegen országban.

Veronikára néztem, mélyeket lélegzett, mint akit a zene teljesen áthatott, emlékekkel töltött el, messze múlt élményekkel, arra gondoltam, néhez lehet a szíve, talán sírva is fakad. De nem ez történt. Amikor az utolsó

ütemek is elhangzottak, pár pillanatig maga elé nézett, majd felcacagott, mint egy boldog gyermek, odament a zongoristához, és megölelte.

Feledhetetlen este volt. Éjszaka tulajdonképpen. A koncert után a vendégek többsége elköszönt, a nyitott ablakon át hallottam, amint a búcsúkonyak után jó hangulatban tréfálkozva ültek kocsiba. A közelből érkezett szlovén vendégeket Leo sofőrje fuvarozta haza. Leo is elköszönt, majd felment az emeletre. Azt mondta, reggel Ljubljánába kell mennie, hétfő lesz, és sok az intéznivalója. Engem el tud vinni Kranjba, ahogyan megbeszéltük.

Nem tudom, ma éjszaka, annyi év után, miért nem megy ki a fejből az elgázolt béka. Az a semmiség akaratom ellenére az emlékezetembe furakodik. Mindenféle történt a háborúban, de nekem a postaládában talált levél olvastán az elgázolt béka jut az eszembe meg az anyyira élő, habár már holt békaszem.

A levelet Grazban adták fel egy héttel korábban a postai bélyegző dátumánál. Vagyis a körülményekhez képest a posta elég jól működik, mint egyébként a háború alatt is. A levélen viszont jóval korábbi, május huszadikái dátum volt. Ez nem mást jelent, mint hogy a levelet Szlovéniában írták, valahogy átvitték a határon, most itt a levél, amelyben a Zarnik család nevében érdeklődik bizonyos Franc Gorisek, tudok-e valamit Leon, azaz Leo Zarnikról és feleségéről, Veronikáról. Vajon az akkor Oberkrainhoz csatolt Karintia tartományban teljesített szolgálat idején tudomásomra jutott-e valami eltűnésük körülményeiről, főként következményeiről. Régies németiséggel íródott a levél, a feladó neve szinte bizonyosan fiktív volt. Kétkedtem, hogy rokon volna a levél írója, aki ezekben az időkben nem adhatja ki, hogy kapcsolatba lép egy német tiszttel, egy megszállóval, egy náccival, ahogyan most mindünkre rásütik. A család, amely felhatalmazta, hogy nálam érdeklődjék, tudni szeretné ugyanis, hogy az eltűnt személyek életben vannak-e, mivel semmi adatuk sincs róluk.

Honnan tudhatnám, mi történt Leóval és Veronikával?

Negyvennégy februárjában, amikor megtudtam, hogy elvitték őket a partizánok, Lombardiában voltam, ahol a Salo Köztársaság harcosaival készültünk visszavágásra az előre törő szövetségesek ellen. Már nem számított a térdserülésem, küldtek bennünket ide-oda, a nagy események mellett az én bicegésem semmiség volt.

A hírt a parancsnokságról hozta egy tiszt, akit akárcsak engem, Krajnából küldtek ide néhány hónappal később. A levelet író Franc Gorisek mégis hozzám fordul, mert az eltűntek rokonai tudják, hogy jóban voltam a házaspárral, sokszor meglátogattam őket Leo Zarnik podgorskói kastélyában. Ha lehetséges, én érdeklődjem a rendőröktől, akik akkor teljesítettek

szolgálatot a tartományban, és leszerelésük után most esetleg Bajorországban tartózkodnak. Talán valamelyikük emlékszik, hogy az elfogott partizánokból esetleg kiszedtek valamit az eltűnt házaspárról, amelyről annyit tudnak, hogy negyvennégy januárjában ment el egy partizánegységgel, és nem tért vissza Podgorskóra. Az udvarias frázisokkal teletűzdelt levél végén még annyi áll, hogy nagyon aggódnak, és „az idős hölgy”, akire még bizonyára emlékszem, Veronika édesanyja különösen le van sújtva. Anynyira megviselték a történetek, hogy alig lehet a szavát venni. A kastélyban lakott a háború végéig, és várta, hogy visszajöjjön a lánya. Josipina asszony, akinek férje korán elhalt, most egyedül él Ljubljánában, az ablakában ülve várja a lányát. Nagy segítség volna a számára, ha megtudná az igazságot, legyen az bármi is.

Az ön barátai, tette még hozzá a levél írója, jó emberek voltak, és mint ön is jól tudja, nem működtek együtt a megszálló hatósággal. Szép, gondoltam magamban, hogy nem működtek együtt a megszálló hatósággal, de akkor miért kérdezik róluk a megszálló hadsereg tagját, még ha csak katonaoorvos volt is az illető? Miért nem kérdezi Gorisek úr az új hatóságot, az övékét, az ő hadseregük tagjait, akik elvitték a házaspárt? Tudtam persze, hogy ez lehetetlen, csak az ügyetlenül megfogalmazott utóirat kavart fel kissé: a doktor úr gyakori látogatásai, a német egyenruha a megszállókkal való együttműködés gondolatára juttathatta a partizánokat, s ezzel akaratlanul is hozzájárulhatott a Zarnik házaspár elhurcolásához, talán meggyilkolásához is. Ezért hálásak lesznek a válaszáért, amit küldjek *poste restante* Grazba, postafiók száma mellékelve.

Mit válaszoljak?

Mi volna az én bűnöm?

Részemről ez a dolog le van zárva. Elhatároztam, hogy nem fogok válaszolni a levélre, és többet nem foglalkozom vele. A háborúnak vége, az én lerombolt Németországomban is anyák bolyonganak, eltűnt személyek után érdeklődve, itt is az ablakban ülve várják a fiaikat. Vagy feleségek a férjüket. Nem az én dolgom, hogy mi történt két személlyel odalent Krajnában, amely megint Jugoszlávia, most kommunista. De az a buta mondat, az utóirat, miszerint az én gyakori látogatásaim a német egyenruhában hozzájárultak volna ehhez, az utóirat utánam jött, behatolt oda, a szív közelébe, ahol fellépett a szorongással járó veszélyes szűrés, ahol már úgyszólván ott rágsált az a patkány, amely rág mindvégig, legyengíti a testet, lelassítja a gondolatot, őszbe csavarja a hajsálakat.

Összeszedtem a papírfecniket a szemétkosárból, összeraktam és újra elolvastam a levelet. Gondolkodni kezdtem, van-e az ismerőseim között rendőr, aki odalent szolgált, és ha igen, bizonyára hallgatott ki valamilyen

banditát. Wallnerre gondoltam, aki Kranjban lakott, velem egy utcában, nála sikerült kimentenem a fogdából, talán a koncentrációs táborból is Jeraneket, aki alkalmi munkás volt Podgorskón. De Wallnert, ezt a rideg embert, aki ügysem árult volna el semmit, széttépte egy aknavető lövedéke Trieszt környékén, egy karszti erdőszélen. És ha ismert is valakit, pont ő akarna arról beszélni pár hónappal a háború befejezése után, hogyan hallgatott ki partizánokat a Gestapo pincéjében? És ki bízott volna meg bennem, az egykori katonaoorvosban? Végül is honnan tudjam, ki ez a Franc Gorisek, miért higgyem el neki, hogy valóban a család számára és az idős hölgy iránti sajnálatból gyűjti az információkat?

Annyit tudok csak, hogy valóban nem barátkoztak úgy senkivel a vár látogatói közül, ahogyan velem. Veronika Berlinben tanult, s egy reggel azt kérdezte, mit gondol, milyen most Berlin, a Spree folyó partja? Abban a pillanatban, amikor visszagondoltam a hajnalra, a nappal és az éjszaka közti időre, amikor ott álltunk Veronikával a víz mellett, a vár alatti halastónál, mintha az élet és halál között álltunk volna, megjelent a szemem előtt Veronika estélyi ruhában, ruganyos, sportos járásával a vendégek között, Veronika férfiingben, feltúrt ujjal, amint kivezeti a lovat az istállóból és odainteget nekem, Veronika a halott béka fölé hajolva, hogy néz ez a szem, hiszen még él. Úgy néz ránk, hiszen még él. Mi a helyzet, doktor, már semmit sem lehet tenni? Nem, itt már semmit sem lehet tenni.

Bár Veronika mindig megjelent előttem, amikor béke lett Lombardiában, amikor elcsendesedtek a fülsiketítő robbanások vagy a közelgő bombázókra, vadászgépekre figyelmeztető szirénazúgás.

Még a hangja is elkísért, jól hallottam a csend pillanataiban. Szerelmes lettem volna belé? Bizonyos módon igen. Magányos voltam, és ő csodás jelenség volt a vad idők közepette. Amikor megismertem, odalent csodálatos békesség uralkodott, madarak daloltak a fákon, méhek zümmögtek a virágzó hajdinaföldek felett. Egy zongoraművész, azt hiszem, Vitónak hívták, Beethovent játszott. A festő részegen hortyogott. A férjét tiszteltem, a magam módján kedveltem őt, ezt a komoly, mindig kifogástalanul öltözött férfit, de Veronika társaságára vágytam, erősen.

Tulajdonképpen ő az egyetlen derűs, szinte izzóan derűs emlék a háborús időkből, minden egyéb a hadiszerelvények, utazások ide-oda a kontinensen keresztül, katonakórházak a nyögő sebesültekkel, az utolsó évben az Olaszországban agyonlőtt túsók, amint kihúnyó, már kilehelt életük utolsó jeleit tapintom a pulzusukon. És most én volnék a felelős valami Franc Gorisek utóírata szerint a történekeért, én volnék közvetve felelős a halálukért? A férjéért is. De ha Leo össze is jött német tisztekkel, mert a gyár érdekei így kívánták, ha közben is járt náluk a környező falvak lakói-

ért, akiket különben börtönbe, koncentrációs táborba hurcoltak, sőt agyon is lőttek volna, ha ő ilyenképpen akaratlanul is, még ha a partizánok szemével nézem is a dolgot, belement olyasmibe, amit politikának nevezünk, ha ez azt jelenti, hogy maga hívta ki a sorsot fegyveres éjszakai látogatók képében, miért kellett elhurcolniuk őt is?

Miért őt, Veronikát is?

Azokban az években senkivel sem találkoztam, aki távolabb lett volna a háborús eseményektől, mint ő. Lovak, falusi esküvők, ljubljanai festők és költők, a cselédek és a szakácsnők élete, minden fontosabb volt számára, mint az események, amelyekről gyakran beszélgettünk az Oroszországból vagy Afrikából érkező hírek kapcsán meg a hazai lázadókról is, akik a mi menetoszlopainkat támadták a magányos hegyi utakon, vagy rendőrállomásokat gyújtottak fel.

Ezeket a témákat nem szerette, többnyire felkelt az asztaltól, ha politikáról, fegyverekről, háborúról kezdtünk beszélni. Ma sem tudom, vajon unta-e ezeket a témákat, vagy így talált sajátos túlélési módot a veszedelmes időkben. Gyűlölt minden erőszakot. Amikor a vadászok visszatértek, megrakodva a kilőtt vaddal, nem várta őket az udvaron. Az ablakban állt, és szomorúan csóválta fejét a leölt állatok láttán. Még az elgázolt béka is felzaklatta. Talán csak félt és semmi közösséget nem akart ezzel a rettenetes korról. Mégis közösséget vállalt azokkal, akik akarva-akaratlanul mélyen belefolytak az eseményekbe.

Tulajdonképpen amíg ezt az egyenruhát hordja, maga egész idő alatt az életet dicsőíti és a halált látja. Néztem a napot, néztem a holdnak a szántók fölött függő sápadt sarlóját. Élet és halál között, gondoltam, mindnyájan így élünk, éjszaka és nappal között, mint most. Többet nem érintettem meg, pedig nagyon kívántam. Érinthetetlen volt. Vonzó, de érinthetetlen.

Ilyennek marad meg az emlékezetemben.

Ma éjszaka látom őt.

Érzem a jelenlétét, holott sosem érintettem meg másként, mint hogy kézen fogtam, úgy érzem őt, mintha még mindig itt volna.

Képtelen vagyok arra gondolni, mi történt velem, mit tettem velem, képtelen vagyok.

Erre a levélre sem fogok válaszolni. Még egyszer összegyűjtöttem, majd meggyújtottam a papírfecniket. Néztem a hamutartóban fellángoló kis tüzet. Rágyújtottam. Most fekszem, és a mennyezetet bámulom. Hamarosan reggel lesz. Egy újabb. Még egy, aztán megint este. Aztán egyszerre itt lesz az éjszaka, amikor az a patkány elrágcsál a szívemig vagy az agyamig, és minden borulni készül, oda, ahol vége mindennek. Hallok a villamosok csengetését. Hamarosan reggel lesz. Egy újabb, aztán

este. Majd egyszerre itt lesz az éjszaka, amikor az a patkány odarágja magát a szívhez vagy az agyhoz, és minden borulni készül, majd bedől, oda, ahol mind bevégezzük. Hallom a villamosok csilingelését. Reggel lesz. Az egyik oldalon sütni fog a nap, a másikon ott függ a hold utolsó negyede.

Olyan időket élünk, amikor csak azokat tisztelik élve vagy holtukban, akik képesek harcolni, sőt halni is a közös eszméért. Így gondolkodnak a győztesek és a vesztesek. Senki sem értékeli azokat az embereket, akik csak élni akartak. Akik szerették az embereket, a természetet, az állatokat, a világot, és ezzel együtt élve boldogok voltak. A mai időkben ez túl kevés.

És bár azok közé tartozom, akik harcoltak, még ha le is győzték őket, én tulajdonképpen csak élni akartam. Hogy ennek van értelme, a háború alatt fedte fel nekem az a kíváncsi, vidám, az egész világra nyitott és kissé szomorú hölgy, akivel abban a közeli távoli országban találkoztam. Veronika. Csak élni akart, önmagával összhangban és csak érteni akarta magát meg a körülötte élő embereket. És megölték őt. Semmi adatom nincs arról, hogyan tették, ahogyan anyjának sincs, aki még mindig várja. Számomra azonban nyilvánvaló, hogy ez történt. Amikor megtörténik valami, az emberek tudni szeretnék, hogyan történt. Az a Gorisek is ezt tudakolja, Veronika mamája, amikor értesül majd a haláláról, ugyancsak ezt fogja tenni. De a háborúban nem kellett mindig jó ok arra, hogy megöljenek valakit. Nem tudom elfogadni azt a gondolatot, hogy halálát egy német orvossal való kapcsolata okozta volna. Netán szimpatizált velünk? Egyszer elmondta, hogy a háború alatt két hónapra visszatért Berlinbe, egyetemi tanulmányainak színhelyére. Egyetemi barátnője hívta meg. Berlin még békés volt, a borzalmak jóval később jöttek. Elképzelem, ahogy ott sétál a Spree partján, és eljár a múzeumokba az Unter den Linden környékén. Elmondta, hogy mentőautót vezetett Berlinben. Önkéntesként. Nem volt, aki a betegeket szállítsa. Nem volt ebben politikai meggyőződés. Ha bennem nem volt, aki a sebesülteket foltoztam Ukrajnában, Krajnában és Itáliában, hogyan szimpatizált volna ő a mi nagy és örült háborúnkkal? Elképzelem, hogy a hazájában ezt rossz néven vették volna. De hogy ezért megölték volna? Talán.

Alig fél éve múlt, hogy a friuli síkságon át vonultunk vissza Ausztria irányába. Tavasz volt, de a távolban, ahová tartottunk, ott ragyogtak a sziklás csúcsok, az Alpok behavazott fehér csúcsai. Tudtuk, hogy minden a vége felé tart, és amikor átérünk, talán már mindennek vége lesz. Akkor az egyik, fákkal ritkásan övezett kanyarban lövések zúdultak ránk. Helyi fegyveresek gyöngécske támadása volt ez, akik csak a háború vége felé vették a bátorságot, vagy az utolsó pillanatban akartak csatlakozni a

győztesekhez, és csapdát állítottak a visszavonuló német kocsioszlopnak. Nem volt semmi különös, a lövöldözés abbamaradt, mihelyt leugráltunk az autóról, görnyedt alakokat láttunk a fák között szaladni, majd eltűnni a sűrű bozótban. Katonai szempontból teljesen jelentéktelen eset volt, különösebb kárt sem okoztak, csak egyik katonánkat lőtték seggbe, amikor lefelé igyekezett a platóról, fertőtlenítettem a sebét, golyó nem maradt benne, s az üldözésből visszatérő katonák elélcélődtek az illető fehér ülepének a rovására. Azt gondoltam, folytatjuk az utat, de pisztolyával hadonászva odarohant hozzánk egy fiatal hadnagy.

Hullarabló gyáva népség, ezért megfizetnek!

Továbbindultunk, és megálltunk egy kis faluban, két-három kilométerre az úttól. A hadnagy megparancsolta, hogy állítsák elő minden házból a férfiakat a faluban, ha ugyan annak lehetett nevezni azt a pár házat, amelyhez még templom vagy kocsmá sem tartozott. A katonák kettesével, hármásával szétszórtak a házak között, és húsz perc múlva kezdtek visszatérni az elfogott parasztokkal. Szerény volt a termés, nemcsak a falu kicsinyisége, hanem amiatt is, hogy a fiatalabb férfiakat már rég magukkal hurcolták az erre átvonuló különféle hadseregek. A még mindig paprikás hangulatban lévő parancsnok elé csak néhány rémült öregembert taszigáltak a katonák. A hadnagy tolmácsot hívott, majd a vének értésére adta, hogy agyonlövik őket a német fegyveres erő elleni támadás miatt. Az öregek reszkettek, láttam, hogy az egyik bevizelt. Felállították a kivégzőosztagot, a kiszemelt katonák lassan, szinte kellenetlenül sorakoztak fel. Nem együttérzésből, az együttérzés ott maradt valahol az ukrain mocsarakban, negyvenegyben, hanem az egyetemes értelmetlenség láttán, amiért most ezeknek az öregeknek kell életüket veszteniük itt, ezen a tavaszi napon, a napsütötte hófehér hegyek díszlete előtt. Az eldördülő sorozatra négyen tüstént elestek, az ötödik állva maradt. Az volt, amelyik bevizelt. A tűzparancsra hadonászni kezdett, előre görnyedt, a golyó a fejét súrolta, vér öntötte el az arcát, de állva maradt és élt. A hadnagy odahívott, hogy megállapítsam a földön fekvők halálát. Kiugrottam az autóból, fogtam az orvosi táskámat is, nem tudom, miért gondoltam, hogy az öregnek majd bekötöm a fejét. A sorozat eldördült.

Ezzel mit csináljunk?, kérdezte a hadnagy, és a rémülettől teljesen megzavarodott embert nézte, aki járkálni kezdett le-föl, ügyetlenül téblábolt a földön heverő holttestek körül, a fejét tapogatta, majd csodálkozva nézte tulajdon véres kezét.

Mindnyájan hallgattunk. A hadnagy azt mondta a tolmácsnak, maradjon vesztve az öreg, hogy agyonlőhesse. Nem tudom, a tolmács szó szerint fordított-e, de az öreg abbahagyta a járkálást. Térdre parancsolták. Az apó

letérdelt, nehézkesen, mert láthatóan fájt a térde. A hadnagy hozzá lépett, elsütötte a pisztolyát, és hátulról belelőtt az öreg véres fejébe. A koponya szilánkjeival elegyes vér a kezére fröccsent. Lassan odamentem, hogy azon az öreg testen kitapogassam a pulzust, de a katonák már ugráltak fel a teherautókra, mire én is megfordultam és kocsiba ültem.

Egész testemben remegtem. De nem amiatt, amit az előbb láttam. Hanem mert nem szóltam egy szót sem. Ordítanom kellett volna, hogy ennek semmi értelme. Magasabb volt a rangom, a hadnagy talán engedelmességedett volna, bár ő volt az egység parancsnoka, én csak orvos voltam, aki az egészségügyi egységnek, azaz két öreg ápolónak parancsolhatott. Ha a katonák előtt ráordítok, ez az örült képes, és nekem szögezi a pisztolyt. Legalább félre kellett volna hívnom, hogy négy szemközt beszéljek vele.

De nem tettem semmit. Megijedtem. Közvetlenül a háború vége előtt nem akartam összeakaszkodni ezzel a feldühödött, agresszív fiatalemberrel. Ő is tudta, hogy vége. Éppen ezért bősítették fel azok a lesből leadott lövések. Megalázónak érezte, hogy most, az országból már kivonulóban öldössék a katonáit. Habár csak egyet találtak fenéken. Fejbe is találhatták volna, annyira nem tudtak löni. A katonák felugráltak a teherautókra, még jártak a motorok, le sem állították őket, csak megálltunk, megöltünk néhány embert, és mentünk tovább. Ha valamikor, akkor tennem kellett volna valamit, legalábbis világosan kifejezni az egyet nem értésemet. De nem tettem semmit. Ez az eset gyakran felébreszt álomból. Nemcsak a tettei kísérik az embert, hanem a mulasztásai is. Az, amit nem tudott, de próbálhatott volna megtenni.

Az ablakból néztem a fiatal hadnagyot, a kezét mosta, egy kannából folytatta rá a vizet egy katona. Akkor biztosan nem gondolta át, hogy közvetlenül a vég előtt terhelte meg a lelkiismeretét öt öregember megölésével egy út mentén, a friuli síkságon. Talán ma eszébe jut, ahogyan nekem is eszembe jut, amit nem tettem meg. A kocsioszlop elindult a havasok felé. A kocsiblakból láttam, hogy nők és gyerekek szaladnak oda egy házból az értelmetlen halál színterére.

Ilyen a halál. A békáé, amit elgázoltunk egy napos vasárnap délután Leo, Veronika meg én. Milyen lehetett az ő halála, Veronikáé negyvennégy hideg januárjában, a vár fölötti erdőben vagy másutt azokban a hegyekben? Vajon mondta-e ott valaki, hogy nézd ezt a szemet, még mindig él, még él? Az ő eleven, mindig örömteli szeme talán kétségbeesve és üresen meredt a behavazott fenyők csúcsaira, nem sokkal a negyvennégyes újév után, talán a havas fenyőcsúcsokat látta utoljára, mielőtt kihunyott. Azokat a fenyőket, amelyeket napban fürödve látott minden reggel, amikor egyfelől felkelt az izzó nap, az égbolt másik felén, a végtelen tiszta kékségben meg ott függött a hold utolsó szelete.

Fordítói jegyzet

Drago Jančar regényéhez

Drago Jančar a legismertebb, legtöbbet fordított szlovén író. 2010-ben megjelent regényével ismét elnyerte a legjobb szlovén regényért járó Kresnik-díjat.

A regény hősnője, Veronika Zarnik életvidám, kissé extravagáns fiatal hölgy, gondtalan szépség a harmincas évek Ljubljánjában. Lovagolni támad kedve, aztán kikezd oktatójával, Stevóval, a daliás szerb tiszttel. Szerelem, majd viszony szövődik közöttük. Botrány a ljubljanoi jobb körökben, főként, amikor a fiatalasszony követi szerelmét Szerbiába. A mostoha körülmények között kihűl a szerelem, és Veronika visszatér türelmes és belátó férjéhez, hogy ott folytassák, ahol abbahagyták. De jön a háború, és a háború végén a házaspár ismeretlen helyre távozik.

Talány, hova kerültek.

Egykori szeretője emlékezik rá, a jugoszláv királyi hadsereg tisztje, aki 1945-ben a palmanovai hadifogolytáborba került. A történetet Veronika anyja folytatja, a háború után magára maradó öregasszony, aki egyre a lányát várja, és találgatja, hová került Veronika és a férje. Egy ljubljanoi külvárosi lakás ablakából lesi az utcát. Ide telepítették ki a kastélyukból.

A fiatalasszonyról beszél a megszálló német hadsereg orvostisztje, aztán a cselédlány szólal meg, aki Veronika mellett szolgált vidéki birtokukon.

Végül a birtok egyik alkalmi munkása zárja a történetet: beállt a partizánokhoz, és részt vett a házkutatásban, amit a házaspár kastélyában rendeztek. Utána a partizánok magukkal vitték Veronikát és férjét – ennyit megtudtunk a cselédlány elbeszéléséből is.

Az egykori partizán félreértésekkel teli személyes indíttatásból akaratlanul is beindítja az erőszak gépezetét. A kastély egykori napszámosa ő, aki elmondja a rettenetes véget: a házaspárt a partizánok a kollaboránsok közé sorolták, és kivégezték. Hallgatás övezte a történeteket.

Veronika, akivel a történetek megestek, nem szólal meg, mások mondják el az eseményeket. Így öt változatot olvashatunk a fiatal nőről, és ez az öt fejezet külön-külön is megállja a helyét. Öt szemszögből olvassuk a történetet, akár *A vihar kapujában* című híres japán film (Akira Kurosava), illetve Akutagava Rjúnoszuke ennek alapjául szolgáló két prózája esetében.

De míg a japán műveknél a történet elmondóit a saját érdekeik, hazugságaik mozgatják, addig az öt szlovén elbeszélő arra törekszik, minél pontosabban rekonstruáljon egy eseményt, amiről nincs dokumentum, amiről mindenkinek csak hiányos értesülései vannak. Az a kérdés mozgatja őket, mi történt valójában. A Veronika iránti szeretet vagy vágyakozás mozgatja őket.

A regény első mondata már figyelmeztet az elkerülhetetlenre: „Ezen az éjszakán úgy láttam őt, mintha élne.” Csak az olvasónak van teljes áttekintése arról, ami történt.

Ahogy Jančar sorra megszólaltatja elbeszélőit, s egyre jobban felkelti az olvasó érdeklődését az iránt, ami még nincs leírva, noha sejtethető. A végén elviszi olvasóját a történet befejezéséig. Mindegyik elbeszélő a saját idejének eseményeit meséli el, és Veronikát a maga módján mutatja be. Stevo a szerelmes asszonyt. A német katonaorvos a finom hölgyet. Az anyja a szerető gyermeket. A cselédlány az emberséges úrnőt. A regényt az a férfi kezdi, aki meghódította Veronikát, és a napszámoslegény fejezi be, aki csak álmodozott Veronika testéről.

A *Ma éjszaka láttam őt* olvasmányos, lassú könyv olyan emberekről, akik csak túl akarták élni a kegyetlen háborút. Nem volt bennük előítélet, nem voltak politikailag elkötelezettek, csak a háború alatt is olyan törvények szerint akartak élni, mint békeidőkben. Azt tenni, ami örömet szerez: Beethovent hallgatni, társas életet élni, lovagolni.

Olyan emberek ők, akik a viharos események peremén éltek, és nem is értették igazán a történeteket – csupán élni akartak. Ez azonban illúzió volt, mivel a Júliai-Alpok látszatra biztonságos idilli zugában sem lehetett kitérni az erőszak elől.

Jančar valós történetből merített, mégsem a tragikus esetet rekonstruálta, amely 1944-ben utolérte a ljubljana Hribar házaspárt.

A mesélők szavai által sok szemszögből tárul fel a második világháború idején meghasonlott Szlovénia: egyik pillanatban az alpesi idill, a másik pillanatban az embertelen gyilkosság színtere. A patriarchális biztonság és a bolsevik forradalom logikája.

Történelmi regény, szerelmi történet, a fiatal és szép Veronika szerelmi drámája.

Azoknak a története, akik a háború után még évekig várták a nyom nélkül eltűnteket – a minden ítélet nélkül kivégzettek tízezreit.

A könyv 2011 tavaszán az év könyve lett Szlovéniában, Drago Jančar harmadszor vette át az év legjobb regényéért járó Kresnik-díjat.

GÁLLOS Orsolya